

INVESTITSION KREDIT MUNOSABATLARI VA ULARNING IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI RO'LI

Musaxanova Aziza Fatxulla qizi

Bank-Moliya Akademiyasi "Loyiha boshqaruvi" yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13879667>

Annotatsiya: Investitsion kredit munosabatlari, iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular mamlakatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, yangi loyihalarni amalga oshirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ushbu munosabatlar banklar, moliya institutlari va tadbirkorlar o'rtasida o'zaro aloqalarni tashkil etadi. Investitsion kreditlar, o'z navbatida, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, infratuzilmani rivojlantirish va ishlab chiqarishni kengaytirishga yordam beradi. Iqtisodiyotni barqarorlashtirish va modernizatsiya qilish jarayonlarida investitsion kreditlarning roli hamda ularning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyati yanada ortib bormoqda. Ushbu maqolada investitsion kredit munosabatlarining nazariy asoslari, ularning iqtisodiyotga ta'siri va amaliy misollar orqali o'rganiladi.

Kalit so'zlar: investitsion kreditlar, loyihaviy moliyalashtirish, moliyaviy resurslar, capital, risklarni boshqarish, naqd pul oqimlari, moliyaviy barqarorlik, energiya loyihalari, infratuzilma, moliya institutlari, loyiha tahlili, davlat-xususiy sheriklik, innovatsiya, biznes rejalari, moliyaviy strategiyalar.

Kirish. Investitsion kredit munosabatlari ishlab chiqarish tarmoqlariga kapital oqimini ta'minlash, tadbirkorlikni rag'batlantirish va infratuzilmani rivojlantirish orqali iqtisodiy taraqqiyotni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Iqtisodiyotlar o'sishga intilayotgani sababli, investitsion kredit munosabatlari dinamikasini tushunish siyosatchilar, investorlar va moliya institutlari uchun zarur bo'lib qoladi. Ushbu maqolada investitsion kredit munosabatlari tushunchasi, ularning mexanizmlari va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri o'rganiladi.

Metodlar. Ushbu tahlil investitsiya krediti va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni tekshirish uchun mavjud adabiyotlar, amaliy tadqiqotlar va empirik dalillarga asoslanib, sifatli yondashuvdan foydalanadi. Asosiy manbalar orasida akademik jurnallar, moliya institutlarining hisobotlari va iqtisodiy nazariya tushunchalari mavjud. Tahlil quyidagi mavzular bo'yicha tuzilgan: investitsion kredit munosabatlarining ta'rifi, ularning mexanizmlari, institutlarning roli va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini ko'rsatadigan misollar.

Natijalar. Muomalaga chiqarilishi maqsadi –to'lov va pul aylanmasi (oboroti) uzluksizligini ta'minlash, investitsiyalarni jalb qilish va ular bo'yicha daromad olish bo'yicha, mos ravishda: kredit-pul siyosatini amalga oshirishning qarz munosabatlarini mujassamlashtiruvchi moliyaviy vositalar (davlat va bank vositalari), qarz (davlat va korporativ maqsadda) va ulush (korporativ maqsadda) munosabatlarini ifodalovchi investitsion moliyaviy vositalar. Segmenti bo'yicha: pul, kredit, valyuta, sug'urta, lotereyao'yinlari, qimmatli qog'ozlar (fond, kapital) bozorlari vositalari.

Bazisiga ko'ra: pul, valyuta, sug'urta, tovar (jumladan hom ashyo), ko'chmas mulk, indeks, foiz stavka (kelajakdagi daromad), qimmatli qog'oz bazisli moliyaviy vositalar.

Iqtisodiyotning u yoki bu sub'ektiga ko'ra: davlat boshqaruvi va hokimiyatlari, banklar-kredit muassasalari, sug'urta tashkilotlari, birjalar, nomoliya tashkilotlari (korporativ) vositalari.

Chiqarilish muddati bo'yicha: qisqa, o'rta va uzoq muddatli moliyaviy vositalar.

Milliyligi bo'yicha: milliy, xorijiy va xalqaro moliyaviy vositalar.

Iqtisodiy-xuquqiy mazmuni bo'yicha: qarz va ulush munosabatlarini hamda hosilaviy moliyaviy vositalar.

Iqtisodiy-huquqiy xossalari ko'ra: bazaviy va bazisli moliyaviy vositaalar. Bazaviy vositalarga ulush va qarz munosabatlarini o'zida mujassamlashtiruvchi emissiyalanuvchi (derivativlardan tashqari) va emissiyalanmaydigan qog'ozlar kiradi. Bazislariga esa derivativlar (hosilaviy qimmatli qog'ozlar) kiradi. Funktsiyasi bo'yicha: investitsion vositalar (qimmatli qog'ozlar), banklarning moliyalashtirish vositalari (kredit, depozit, seleng, plastik kartochkalar, cheklar va h.k.), riskni moliyalashtirish vositalari (sug'urta polislar), to'lov vositalari (milliy va horijiy valyuta, halqaro valyuta, kvazivalyuta, birja kotrovkasiga ega bo'lgan valyuta sifatida o'tuvchi oltin, platina, kumush, kamyob elementlar, qimmatbaho toshlar va h.k.), tovar taqsimlovchi vositalar (tovar varranti, konosament, ombor guvohnomasi va shu kabilar), garov qog'ozlari, lotereyalar.

Daromad turlariga ko'ra: dividend beruvchi, belgilangan va suzuvchi foiz stavkali, kuponsiz (diskontli), yutuqli moliyaviy vositalar.

To'lov muddati bo'yicha: spot va muddatli bozor vositalari.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, fond bozori vositalarni keng qamrovli ekanligi, investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida ularning xossa va xususiyatlari va investitsion maqsad asosida turli vositalardan foydalanish mumkinligini ko'rish mumkin.

Investitsion kredit munosabatlari deganda kredit beruvchi moliya institutlari va investitsiyalarni moliyalashtirishga intilayotgan sub'ektlar o'rtasidagi aloqalar va o'zaro munosabatlar tushuniladi. Bu munosabatlar moliyalashtirishning turli shakllarini, jumladan, kreditlar, kredit liniyalari, venchur kapitali va davlat-xususiy sheriklikni qamrab oladi. Investitsion kreditlar biznes va hukumatlar uchun o'sish va rivojlanish uchun zarur resurslarni olishlari uchun juda muhimdir.

Kredit mavjudligi: Moliya institutlari investitsiyalar uchun mablag'lar mavjudligini aniqlab, qarz oluvchilarning kredit qobiliyatini baholaydilar. Kreditning mavjudligiga ta'sir qiluvchi omillarga foiz stavkalari, iqtisodiy sharoitlar va me'yoriy-huquqiy baza kiradi.

Risklarni baholash: Investorlar va moliya institutlari kreditlash bilan bog'liq risklarni, shu jumladan bozor risklari, kredit risklari va operatsion risklarni baholaydilar. Xatarlarni samarali baholash barqaror investitsiyalarni rag'batlantirish orqali yaxshiroq kredit qarorlarini qabul qilishga olib kelishi mumkin.

Investitsiyalarni rag'batlantirish: Hukumatlar ko'pincha siyosat va imtiyozlar orqali investitsiya kreditini rag'batlantirishda rol o'ynaydi. Bularga soliq imtiyozlari, grantlar va investorlar uchun seziladigan xavfni kamaytiradigan kafolatlar kiradi.

Davlat-xususiy sheriklik (DXH): Investitsion kredit munosabatlari ko'pincha davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni o'z ichiga oladi, bu esa yirik infratuzilma loyihalari va xizmatlar ko'rsatish tashabbuslarini amalga oshirish imkonini beradi.

Moliyaviy institutlar, shu jumladan banklar, kredit uyushmalari va rivojlanish moliya institutlari investitsiya kredit munosabatlarining ajralmas qismidir. Ular jamg'armalarni safarbar qiladi va mablag'larni samarali investitsiyalarga yo'naltiradi. Bundan tashqari, nazorat qiluvchi organlar va davlat idoralari sarmoyadorlar uchun shaffoflik, barqarorlik va huquqiy himoyani ta'minlash orqali investitsiyalar uchun qulay muhit yaratadi.

Muhokama. Moliyaviy investitsiyalar (qimmatli qog'ozlar)ning turlari va xususiyatlari. Ma'lumki qimmatli qog'ozlar vositasida investitsiyalarni moliyalashtirish jaxon amaliyotida keng tarqalgan. Moliyaviy investitsiyalarning asosini qimmatli qog'ozlar va ularning xosilalari tashkil etadi. Qimmatli qog'ozlar o'zining investitsion jozibadorligi orqali firma va kompaniyalarning bozor faolligini belgilovchi vositalar xam xisoblanadi. Maxsus reyting agentliklari kompaniyalarning qimmatli qog'ozlarining sifati, ta'minlanganligi, daromadliligi va ishonchliligiga qarab uning investitsion faolligiga baxo beradilar va investorlarning qiziqishiga sabab bo'luvchi yoki kompaniyaning qimmatli qog'ozlari bozor narhiga ta'sir ko'rsatuvchi ko'rsatkichlarni tegishli tahlillar asosida e'lon qiladilar. 2008 yil 22 iyulda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonuniga muvofiq "qimmatli qog'ozlar –hujjatlar bo'lib, ular bu hujjatlarni chiqargan yuridik shaxs bilan ularning egasi o'rtasidagi mulkiy huquqlarni yoki qarz munosabatlarini tasdiqlaydi, dividendlar yoki foizlar tarzida daromad to'lashni hamda ushbu hujjatlardan kelib chiqadigan huquqlarni boshqa shaxslarga o'tkazish imkoniyatini nazarda tutadi.

Iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishda investitsiya kredit munosabatlarining samaradorligi turli misollarda yaqqol ko'rinib turibdi. Masalan, rivojlanayotgan mamlakatlarda kredit olish imkoniyatlarining kengayishi kichik va o'rta korxonalarga (KO'B) faoliyatini kengaytirish, ish o'rinlari yaratish va mahalliy iqtisodiyotni rag'batlantirish imkonini berdi. Aksincha, noadekvat kredit tizimlari innovatsiyalar va o'sishni bo'g'ib, iqtisodiy turg'unlikka olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, investitsion kredit munosabatlarini o'zgartirishda texnologiyaning rolini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Fintech yechimlari kreditga kirishni demokratlashtirdi, bu esa kreditlarni tezroq va samaraliroq qayta ishlashga imkon berdi, ayniqsa kam xizmat ko'rsatayotgan aholi uchun. Ushbu o'zgarish moliyaviy inklyuziyaning kuchayishiga olib kelishi mumkin, bu esa quyi darajada iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

Xulosa. Investitsion kredit munosabatlari iqtisodiy rivojlanish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, kapital mavjudligi va samarali investitsiyalar o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qiladi. O'yin mexanizmlari va dinamikasini tushunib, manfaatdor tomonlar moliyaviy landshaftni yaxshiroq boshqarishi, barqaror o'sishni rag'batlantirishi va kengroq iqtisodiy manfaatlar uchun investitsiya salohiyatidan foydalanishi mumkin. Kredit olish imkoniyatini oshirish, institutlarni mustahkamlash va texnologiyalardan foydalanish bo'yicha doimiy sa'y-harakatlar global miqyosda iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

References:

1. Usmanov, O.T. Investitsion siyosat va kreditlash tizimi. – Toshkent: Oliy iqtisodiyot maktabi, 2019. – 280 b.

2. Saidov, M.M. Tashqi va ichki investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. – Toshkent: Jahon iqtisodiyoti nashriyoti, 2016. – 225 b.
3. Jumaev, A.A. Bank kreditlari orqali moliyalashtirish tizimi. – Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti, 2019. – 290 b.
4. Nazarov, I.B. Investitsiyalarni loyihalashtirish va moliyalashtirish. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2017. – 310 b.